

УДК 336.72

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗАОЩАДЖЕННЯМИ НАСЕЛЕННЯ**Кулеша В.О.**

Начальник Головного управління Черкаської облдержадміністрації

В данной статье раскрыта сущность и особенности управления сбережениями населения, выявлена роль государства в данном процессе, определен перечень основных субъектов сберегательного процесса, приведены их основные цели и интересы, проведена их систематизация. Автором определены важнейшие приоритеты в процессе привлечения сбережений населения, определены основные мероприятия, направленные на усовершенствование системы управления привлечением сбережений населения.

In given clause the essence and features of management of the savings the population is opened, the role of the state in the given process is revealed, is determined of the basic subjects of savings process, is given their basic purposes and interests, are carried out(spent) their ordering. The author determines major priorities during attraction of the savings the population, is determined the basic measures directed on improvement of a control system by attraction of the savings the population.

Вступ. Інвестування заощаджень населення в економіку має важливе політичне і економічне значення. По-перше, наявність незатребуваного могутнього і реального фінансового потенціалу, зосередженого у населення (в даному випадку йдеться про наявні заощадження, величина яких в нашій країні обчислюється декількома десятками мільярдів доларів і має тенденцію до зростання), на думку фахівців, – це фундаментальний дестабілізуючий чинник, здатний у разі будь-яких соціально-політичних загострень порушити фінансово-економічну ситуацію. По-друге, в умовах дефіциту джерел фінансування ці засоби є додатковим інвестиційним ресурсом в програмі по виходу країни з кризи і підйому економіки [1, с. 59].

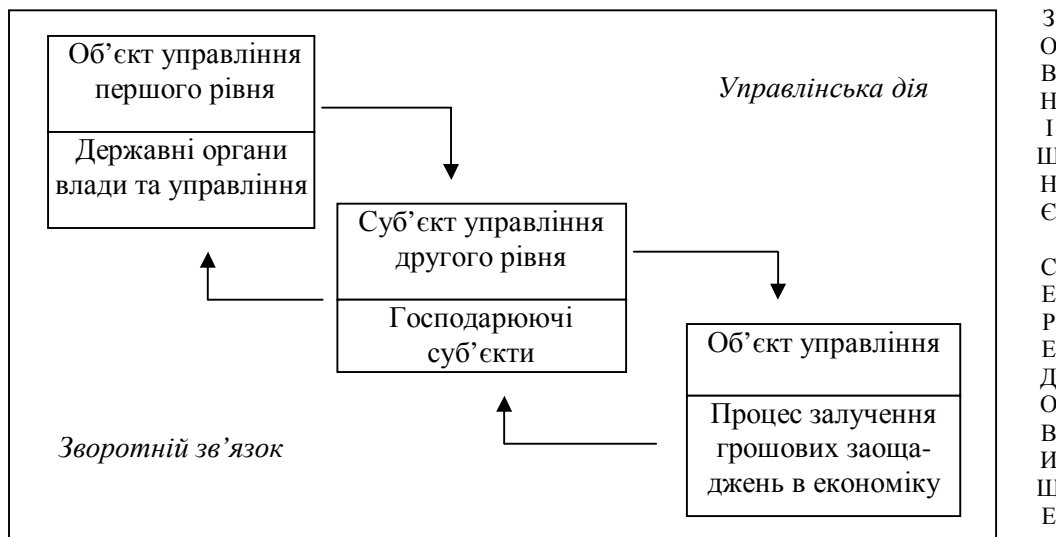
Проте сучасна система залучення заощаджень не створює умов для належного притоку грошових коштів і не дозволяє використовувати ці ресурси з максимальною користю для населення і суспільства в цілому, часто приводячи до повної їх втрати. Населення вилучає засоби із обороту, що загострює проблему дефіциту резервно-інвестиційного потенціалу і негативно позначається на загальному соціально-політичному стані регіону. Проблема зростання заощаджень посилюється витратами, пов'язаними з низьким рівнем реальних доходів населення, недосконалістю розвитку інфраструктури, відсутністю досвіду у вирішенні подібних питань у більшості домогосподарств, ефективних ринкових механізмів доведення заощаджень до реального сектора, а також складною прогнозованістю економічної кон'юнктури. Разом з тим потреба в залученні заощаджень вельми відчутна. Для її задоволення і перелому негативних тенденцій, що склалися, необхідні корективи в діяльності держави, якій повинна належати основна роль в процесі пошуку і наукового обґрунтування інституційно-інструментальних основ для залучення грошових коштів населення в економіку, а також правових і організаційних передумов розвитку ринку заощаджень і механізмів захисту економічних інтересів населення. Серйозних змін потребує система залучення засобів на рівні регіонів [2, с. 68], що полягає в застосуванні певних форм прямого контролю за діяльністю структур, що працюють із заощадженнями дрібних вкладників, і гарантуванні прав та інтересів населення, що створюють певним чином надійні і привабливі умови для інвестування.

Аналіз останніх джерел. Питанням управління грошовими заощадженнями в науковій і прикладній літературі приділена недостатня увага, що, на наш погляд, значною мірою стримує позитивні можливості їх продуктивного використання. Не дивлячись на величезний сплеск інтересу до проблеми заощаджень останнім часом і появи публікацій, що відображають процеси деформації ринку заощаджень і чинники, що обумовлюють розвиток даного сектора економіки, питання управління заощадженнями в економіку суб'єктів теоретичного і методологічного характеру відображені недостатньо. Висвітлення певних аспектів даної проблеми знайшли своє відображення в роботах таких науковців, як С. Панчишин, М. Савлук, Н. Дорофєєва, П. Пастер, А. Мороз, О. Ватаманюк, В. Кротюк та ін. Разом із тим, практично повна відсутність фундаментальних досліджень, які комплексно і цілеспрямовано освітлювали б проблему активізації інвестиційного потенціалу заощаджень, особливо в нестабільних умовах економіки, істотно ускладнює вирішення задачі раціонального використання заощаджень населення і не сприяє системному аналізу даної проблеми. В зв'язку з цим багаторазово зростає актуальність розробки саме концептуальних основ і науково-практичних рекомендацій по вдосконаленню управління залученням індивідуальних заощаджень в економіку як джерела фінансових ресурсів для інтенсифікації економічного розвитку регіонів. У даній статті ми окреслимо лише незначну частину даної проблеми. Метою статті є розкриття сутності та особливостей управління заощадженнями населення.

До недавнього часу функція залучення заощаджень населення в нашій країні знаходилася в монопольному віданні держави. Головним і єдиним „інвестором” була держава [3, с. 118]. Саме вона визначала пріоритети соціально-економічного розвитку країни і формувала „інвестиційний портфель” підприємства за рахунок традиційних на той час джерел: прибутку і амортизаційних відрахувань. Неможливість випуску власних цінних паперів підприємством виключала інвестування засобів населення. Держава активно вела роз’яснювальну роботу серед населення відносно форм зберігання заощаджень. Відмовившись від колишньої системи управління залученням заощаджень, в нових умовах господарювання держава не змогла сформулювати нової концепції своїх дій в даному секторі економіки. Неприйняття організаційно-фінансових схем і пріоритетів попереднього етапу розвитку спричинило неможливість створення інституційних основ раціонального використання заощаджень.

Децентралізація управління ощадним процесом, затвердження пріоритетів лише ринкового саморегулювання, недостатнє опрацювання теоретичної і організаційно-методичної бази для залучення засобів населення, недосконалість чинного законодавства в умовах переходу до ринку сприяли безперешкодному розвитку недобросовісних фінансових компаній, послуживши початком „будівництва фінансових пірамід”. Результатом дій фінансових компаній стало зниження добробуту населення, а також завдання збитку державі, так як акумульовані засоби не стали фінансовим ресурсом, що бере участь в реструктуризації економіки. У цих умовах неможливість інвестування заощаджень без поєднання механізмів ринкового і державного регулювання грошових потоків стала очевидною. На наш погляд, державі повинна належати активна координуюча роль в процесі формування якісно нового механізму управління ощадним процесом, що є системою організаційно-економічних форм і методів, нормативно-правового інструментарію, стимулюючих залучення заощаджень населення з метою вирішення поточних і перспективних завдань соціально-економічного розвитку регіонів за допомогою розробки і реалізації відповідних програм і напрямів.

Роль управління в економіці будь-якого типу і у сфері інвестування заощаджень, зокрема, неодноразова. З одного боку, управління виступає ключовим чинником, який сприяє залученню заощаджень населення до господарського обороту, а з іншого, організуючим початком у всій сукупності впливаючих чинників в процесі підвищення ефективності трансформації заощаджень в інвестиції. Через управління реалізується цілеспрямована дія на основних учасників ощадного процесу, що ставить своєю метою створення такої системи, яка дозволить найбільш обґрунтовано і цілеспрямовано привертати і розміщувати засоби населення, зможе гнучко реагувати на зміни, що відбуваються в економіці і суспільстві в цілому, а також сприятиме розширенню і якісній трансформації суб’єктів процесу заощадження-інвестування. В цілому управляти заощадженнями можливо з двох позицій: або за допомогою впливу на джерела і обсяг заощаджень (що передбачає проведення політики доходів), або за допомогою залучення заощаджень до тих або інших напрямів з метою фінансування реального сектора. Конкретизуючи другий аспект явища, що вивчається, визначимо управління залученням заощаджень населення як цілеспрямовану дію на процес реалізації ряду послідовних дій, що полягають у виявленні і оцінці ощадного потенціалу населення, а також необхідних умов і пріоритетних напрямів його інвестування. Процес утворення і використання заощаджень передбачає формування системи відносин між різними суб’єктами: населенням, фінансовими посередниками і державою. При цьому суб’єктом першого рівня управління є держава, роль якої досить вагома. По-перше, так як вона більше всіх зацікавлена в нормальному перебігу економічних процесів, елементом яких є сфера заощаджень, по-друге, вона володіє найпотужнішими важелями дії на всі фази і на решту всіх учасників ощадного процесу. Більш того, держава – це повноправний і багатолікий учасник ощадних відносин, по суті, вже на початку наділений регулюючими повноваженнями в економіці в цілому і в даному сегменті ринку зокрема. Державне регулювання ощадного процесу реалізується за допомогою системи заходів законодавчого, регулюючого і контролюючого характеру, здійснюваних правомочними державними інститутами з метою ефективного залучення приватних заощаджень до господарського обороту. Суб’єктом другого рівня слід назвати фінансових посередників, але вторинність у жодному випадку не означає другорядну роль виконуваних ними функцій. Йдеться про спрямованість дій, а не про масштабність їх реалізації. Більш того, від діяльності організацій фінансового ринку, як правило, залежить інтенсивність і ефективність інвестування заощаджень. З певною часткою умовності до суб’єктів можуть бути віднесені реципієнти, тобто ті підприємства і організації, які отримали кредити з залучених фінансово-кредитними організаціями засобів населення або грошові ресурси на основі прямого фінансування. Нарешті, основним учасником ощадного процесу виступає населення, оскільки, по-перше, є одержувачем грошових ресурсів, які служать джерелом заощаджень, по-друге, пред’явником тих потреб, розвиток яких приводить до виникнення заощаджень. Відмітимо, що у якості об’єкта управлінської дії виступає процес інвестування грошових заощаджень населення в економіку (рис. 1.)



З
О
В
Н
І
Ш
Н
Є

С
Е
Р
Е
Д
О
В
И
Щ
Є

Рис. 1. Схема взаємодії керівної і керованої підсистем ринку заощаджень

Вступаючи в ощадні відносини, кожний із суб'єктів переслідує свої цілі й інтереси. Диференціація останніх достатньо широка – від чисто прагматичної потреби отримати максимальний дохід до завдання підвищення ефективності економіки. Схема взаємодії основних учасників ощадного процесу і узагальнена характеристика переслідуваних ними цілей і інтересів зображена нижче (рис. 2.).



Рис. 2. Цілі й інтереси взаємодії суб'єктів ощадного процесу

При управлінні заощадженнями населення необхідно досягти максимальної реалізації взаємного поєднання інтересів учасників ощадної діяльності, а через нього – підвищення ефективності використання заощаджень населення з метою розвитку економіки і невіддільного від цього завдання підвищення рівня добробуту громадян [4, с. 32]. Підвищення рівня і якості життя слід назвати однією з основних цілей, що переслідуються в процесі реалізації управління ощадним процесом.

Найважливішими пріоритетами в процесі залучення заощаджень населення, на наш погляд, повинні стати:

- консолідація інтересів учасників ощадного процесу на основі створення системи узгодження їх інтересів;
- багатоцільова спрямованість, що полягає в акумуляції заощаджень населення на реалізацію проєктів в пріоритетних галузях економіки (пріоритетних, по-перше, для населення, яке вкладає свої кошти, по-друге, з точки зору інтенсифікації розвитку регіону);
- здатність реалізувати диференційований підхід до вкладень в різні напрями: як за видами, так і за термінами їх реалізації;
- нормативно-правова захищеність методів і організаційно-економічних форм залучення заощаджень населення.

Вдосконалення системи управління залученням заощаджень населення передбачає використання комплексного підходу, спрямованого на поетапну реалізацію ряду конкретних завдань:

- виявлення потреби регіону в додаткових фінансових „вливаннях”, в т.ч. з боку населення, проведення розрахунків і обґрунтування істотності локалізованих засобів домогосподарствами в реалізації економічного розвитку регіону і виявлення необхідних умов для їх залучення;
- аналіз і оцінка ощадного потенціалу населення. Пріоритетним тут виступає використання не стільки офіційних статистичних даних, а скоріше безпосередня інформація від населення, яка отримується за допомогою проведення соціологічних опитувань. Визначення рівня готовності населення до заощадження засобів (але і більшою мірою їх вкладення) передбачає встановлення ключових моментів ощадної активності громадян, що полягають у визначенні:
 - величини заощаджень, потенційно застосовної з метою інвестування;
 - пріоритетних напрямів в розміщенні заощаджених засобів населенням;
 - впливаючих чинників і мотивів до заощадження засобів;
 - переваг окремих груп населення і особливостей їх ощадної поведінки;
- привабливих напрямів для залучення заощаджень, виходячи з переваг населення і державних пріоритетів. Специфіка управління на даному етапі полягає в ефективному використанні заощаджень на взаємовигідній основі з орієнтацією на пріоритетність інтересів самих власників резервних засобів;
- вдосконалення виявлених пріоритетних напрямів з метою ефективнішого розміщення заощаджень населення. Нормативно-правова недопрацьованість, недостатній економічний розвиток і територіальне розповсюдження фінансових посередників, що привело у результаті до слабкого використання приватного ощадного потенціалу як джерело фінансування регіональної економіки, викликають необхідність в негайній реалізації даного етапу.

Кінцевим висновком управління повинні стати акумуляція і доведення до реального сектора заощаджень населення, що супроводжується поліпшенням добробуту їх власників. Результативність використання залучених засобів і заощаджень населення, зокрема, в значній мірі визначається „ефективністю їх освоєння галузями інвестиційного комплексу, особливо машинобудуванням і будівництвом, що створюють виробничу базу економіки будь-якої країни” [1, с. 179].

Висновки. Таким чином, вирішення проблеми управління заощадженнями населення вимагає посилення державної уваги до всіх основних сфер життєдіяльності суспільства. При цьому важливе значення має безпосереднє оздоровлення системи фінансів. Для зростання обсягу внутрішнього фінансування за рахунок грошових заощаджень необхідно зосередити увагу на вирішенні ряду першочергових питань, основними з яких є [3, с. 119]:

- раціональне поєднання механізмів ринкового саморегулювання з активним державним впливом на ощадні процеси;
- продовження курсу на стабілізацію макроекономічної ситуації, що дозволить спрямувати грошові кошти населення з короткострокового обороту в довгострокові інвестиційні проєкти;
- розширення фінансових прав, підвищення ролі і самостійності регіональних адміністрацій у вирішенні задач управління залученням заощаджень населення;
- розробка основ і подальша реалізація регіональної ощадної політики, спрямованої на ефективне використання потенціалу заощаджень населення;

- запобігання діяльності спекулятивних фінансових структур;
- інвентаризація, контроль і управління внутрішнім і зовнішнім державним боргом;
- нормалізація відтворювального процесу в основних виробничих комплексах;
- створення конкурентоздатних галузей у вітчизняній промисловості;
- впорядкування процесу злиття, поглинання і банкрутства кредитних організацій, націливши його на формування такої структури банківської системи, яка відповідала б вимогам активізації інвестиційної діяльності й економічного зростання;
- введення системи державного гарантування банківських внесків;
- розвиток інститутів колективного фінансування, що дозволяють акумулювати ресурси і знижувати інвестиційні ризики;
- збільшення доходів і забезпечення мінімальних соціальних стандартів рівня життя населення;
- зародження основ економічної поведінки і самостійності населення у сфері ухвалення інвестиційних рішень, відповідних новим умовам господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доходи і заощадження в перехідній економіці України / За ред. С. Панчишина і М. Савлука. – Львів, 2003. – 406 с.
2. Савлук М.І. Грошові заощадження населення як ресурс фінансового ринку // Матеріали науково-практичної конференції „Роль грошових заощаджень населення в розбудові економіки України. – К.:КНЕУ, 2002.
3. Роль грошових заощаджень населення в розбудові економіки України: Матеріали науково-практичній конференції 19 лютого 2002 року / Наук. ред. А.М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2002.
4. Дорофєєва Н.В. Організаційно-правові чинники залучення коштів населення у банківську систему // Роль грошових заощаджень населення в розбудові економіки України. – К.: КНЕУ, 2002.